

what feelings. The use of invective does not imply the presence of education, intelligence, sphere of activity, as the addressee is separated from the addressee by expression, connotation, joke, contempt, contempt, outrageousness, etc.

Observations of modern postmodern texts convincingly show that today speech and written texts are significantly influenced by oral speech. Analyzing the speech of contemporary Ukrainian literary texts, we conclude that the source of stylistically reduced, in particular non-normative vocabulary, is both colloquial literature and colloquial non-literary vocabulary.

Non-normative units function with different degrees of frequency – colloquial vocabulary, invectives predominate, slang and spatial elements, slang show the lowest frequency. The most important function of invective is its use as a tool to combat the opponent, in particular in conflict discourse. From this general function follow such private varieties as accusation, discrediting, humiliation, demoralization of the opponent. Moreover, normative tokens can act as an invective if they are used to humiliate the opponent or give his image a negative characterization.

In terms of linguistic expression, as we observe, there are the following types of invectives: abusive invectives, invective labels, ironic invectives. The looseness, ease and irregularity of everyday speech leaves its mark on the design of statements, which is reflected in the selection and use of invective. Non-verbal design also plays an important role in creating a pejoratively colored text with pejoratives. The study of these tools is quite promising.

Key words: profanity, invective vocabulary, communicative behavior of heroes.

Отримано: 25.10.2021 р.

УДК 81'276.2:044.7

DOI: 10.32626/2309-7086.2021-18-2.14-20

Галина Доброльожа

ORCID 0000-0003-1253-0028

кандидат філологічних наук, доцент,

викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін

Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

«ШАГРЕНЕВА ШКИРА» СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті проаналізовано стан сучасної української фразеології, з'ясовано причини згорання її функціонування в комунікативному середовищі серед усіх верств населення. Особливу увагу авторка звернула на використання в медіа-просторі мемів як одиниць інформації, які неконтрольовано і спонтанно поширюються; проаналізувала різновиди мемів, визначальні характеристики мемів, способи передачі в інформаційному полі, а також причини поширення та популярності мемів.

Ключові слова: фразеологія, фразеологізм, мем, мемологія, інтернет-простір.

Українська діалектна фразеологія є невід'ємною складовою розвитку менталітету і культури українського народу. Саме у фразеологізмах зафіксовано чимало політичних подій і катастроф на теренах нашої держа-

ви, особливості ведення господарства, стосунки в родині та між сусідами, ставлення до громади і держави. Фразеологізми, поряд із лексикою, піснями, одягом, кухнею, ремеслами, у синхронії та діахронії характеризують різноманітність населення в Україні, особливості його світобачення.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану української діалектної фразеології.

Під час написання статті використано загальні (спостереження, аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціальні (комунікативно-дискурсивний, функціональний, когнітивно-комунікаційний) *методи дослідження* мовного матеріалу.

Етнографи, релігійні та культурні діячі, науковці та й просто небайдужі до матеріальної та культурної спадщини громадяни десятиріччями збирали по крихтах матеріал, який став могутнім фундаментом для подальшого дослідження української мови, історії, літератури і культури. Що ж до регіональної фразеології, то вона фіксувалася в діалектних лексичних словниках, у зразках української народної творчості (піснях, казках, легендах, оповідках, прислів'ях, приказках, каламбурах, нісенітницях, загадках, жартах), у художніх творах, написаних діалектною лексикою, у картотеках науковців-мовознавців, а пізніше – в окремих діалектних фразеологічних словниках. Про значення вживання приказок, прислів'їв тощо в рідній українській мові писав Іван Огієнко: «У кожного народу в його живій мові ховається найсвятіше: його віра, його серце, його душа, його культура, його філософія. Розумні вікові приказки, виховні приповідки віками складає народ тільки своєю рідною мовою. Приповідки хороші й мудрі тільки в рідній мові. Чарівна українська пісня тільки тоді жива, коли ми співаємо її своєю українською мовою. Пісня й мова пов'язані нерозривно, бо і в пісні, і в вимові їх – дух народний» [3, с.108].

Поштовхом для активного розвитку діалектної фразеології як філологічної науки в Україні стала наукова конференція у Полтаві в далекому 1972 році, на якій із доповідями про народну (діалектну) фразеологію виступили мовознавці Іван Матвіяс та Степан Бевзенко. У виступах науковців увага акцентувалася на питаннях, які були в центрі уваги на початковому етапі вивчення ареальної фразеології. Професор, д. філол. н. І. Матвіяс висунув наступне: українська діалектна фразеологія практично не вивчалася; народна фразеологія, яка не зафіксована в літературі, залишається об'єктом діалектології; особливу проблему становить вивчення діалектної фразеології лінгвогеографічними методами; для успішного лінгвогеографічного зображення фразеологізмів потрібні регіональні фразеологічні словники; народні фразеологізми мають властивість мігрувати [1, с.147-148]. Професор, д. філол. н. С. Бевзенко у виступі виклав такі положення: діалектна фразеологія залишається поза увагою діалектологів; переважно діалектні фразеологізми повністю або частково збігаються з фразеологізмами літературної мови; ареал поширення певних діалектних фразеологізмів можливо встановити; українська діалектна мова має невичерпні багатства фразеології [1, с.19].

У наступні роки і десятиріччя з'являються численні словники діалектних фразеологізмів; дослідження лексико-фразеологічного складу говірки певного села; класифікації фразеологізмів за різними ознаками; науко-

ві праці (монографії, дисертації, навчальні посібники, підручники, статті) щодо співвідношення загальнонародної та регіональної фразеології, вивчення професійної фразеології, використання регіональної фразеології у творах письменників, аналіз структури фразеологізмів, способи і моделі фразеотворення; діалектні фразеологізми аналізуються в історично-етимологічному, ідеографічному, лінгвогеографічному, структурному, стилістичному, культурологічному аспектах; ареальні фраземи розглядаються як складники концептів у культурно-національній семантиці; активізуються порівняльні або типологічні фразеологічні студії.

До наукового опрацювання активно залучаються регіональні лексичні та фразеологічні словники, які фіксують діалектні фраземи різної структури, з вказівкою на локалізацію фразеологічних одиниць: південно-західний діалектний ареал опрацьовують В. Лавер, Н. Бабич, Ю. Прадід, М. Демський, Н. Коваленко, М. Олійник, Г. Ступінська, Я. Битківська, М. Яким, М. Доленко, М. Корзюнок, Н. Романюк, Д. Гринчишин, Н. Хобзей, І. Бігусяк, М. Матіїв, Н. Кірілкова, М. Скаб та інші фразеологи; південно-східний фразеологічний регіон лексикалізують В. Чабаненко, В. Ужченко, Д. Ужченко, О. Юрченко, А. Івченко, Р. Міняйло, М. Волошинова, К. Глуховцева, В. Хоменко, Т. Грица, І. Магрицька та інші фразеологи; північний (поліський) діалектний ареал – П. Лисенко, П. Грищенко, Г. Аркушин, Г. Гримашевич, Ю. Громик, Г. Доброльожа. Якраз лексикографічні праці залишаються неоціненним скарбом, що уможливило проведення мовознавцями різноманітних досліджень; саме діалектні фразеологічні словники дають матеріал для розширення загальноукраїнського фразеологічного фонду.

Проте, останніми роками спостерігається певний парадокс – фразеологія, зокрема діалектна, ґрунтовно і багатоаспектно вивчається (як результат – наукові конференції, монографії, підручники, статті, словники тощо), однак у слововжитку українців фразеологізмів стає усе менше, молоді і діти не розуміють значення, здавалось би, загальноповживаних виразів. Причин, що спричинили таку ситуацію, декілька:

- 1) *глобалізація* – працездатне населення молодого і середнього віку більше переїмається, щоб запам'ятати сталі звороти типу *трудова міграція, вільно конвертована валюта, Європейський Союз* і под.;
- 2) *міграція населення* – населення переїжджає у пошуках праці із сіл, містечок до мегаполісів і намагається якомога швидше асимілюватися у новому місті; молоді відривається від сім'ї на час навчання в закладах освіти (коледжах, університетах) і до родини на постійне місце проживання уже не повертається;
- 3) *досить високий рівень освіти* – загальновідомо, що чим вищий рівень освіти і освіченості, тим рідше мовець уживає діалектні, питомо рідні фразеологізми і, за потреби, використовує загальноповживані фразеологічні звороти;
- 4) *незнання фразеології співрозмовниками*, адже послугуватися фраземами у спілкуванні можна лише за умови, що співрозмовці перебувають на одному фразеологічному полі;
- 5) *занедбана культура постійного читання* класиків української літератури і перегляду класичного репертуару в українських театрах;

- 6) абсолютна зміна сучасних реалій, і молодь просто не розуміє значення лексем, які є у структурі фразеологізму (*макітра, макогін, мазничка, плахта, латка, призьба, покуть, дідух, верша, бодня, вергуни, кваша, обапол, дшиель, бантина, комин, пришива, ладан, о'бід, плашка, копил, облизень, колодка, гріш* та ін.);
- 7) мова з естетичної категорії *перейшла у сферу прагматичну* – освіти, науки, політики, бізнесу, медицини, воячини тощо, а фразеологізм – це прикраса кожної мови, і мовцю сьогодні важливо не *як*, а *що* він говорить;
- 8) у навчальних закладах усіх ступенів відбувається *постійна оптимізація кількості уроків* (занять, лекцій) з української мови та літератури, до того ж у наявну кількість годин навчальна програма вимагає втиснути якомога більше інформації, а від цього, перш за все, страждає якість викладання і засвоєння матеріалу; на фразеологію як естетичний та факультативний варіант комунікативного спілкування часу не залишається. До того ж, щоб запам'ятати фразеологічний вислів, потрібна мовна практика, якої на уроках бракує;
- 9) *майже усі фразеологізми містять лінгвоцинічний аспект*, який однозначно і демонстративно виражає зневажливе ставлення до загальноприйнятих норм суспільної моралі, напр.: *Як чоловік жінку не б'є, то вона, як колода, гниє*;
- 10) фразеологізмам властивий *газлайтинг*, тобто форма певної психологічної маніпуляції щодо поведінки певної особи;
- 11) з'являються *нові реалії* (війни, епідемії, відкриття, валюти), *герої* (Володимир Зеленський, Ілон Маск, Біллі Айліш).

То яка ситуація сьогодні у фразеологічній сфері? На наш погляд, тривожна. Фразеологізми як явище духовної культури українського народу майже зникли з публічної сфери і вживаються як окремі релікти у мовленні публічних осіб: *У [європейців] мої зуби не болять* (П. Клімкін); *Розбирати до полірованих кісток; Підходить як їнь і янь; Крим і Рим перевернувся* (Тамара Горіха Зерня), а також в індивідуальному мовленні окремих осіб: *Буде день – буде ніца; чуть срака не лопнула; побудувати з говна і палок; покрасить і викинути; біжить як ранена в жопу рись; натягнути сову на глобус; треба до посиніння; і буде тобі щастя; до повного щастя; дратує на синій колір; на ходу перевзутися; срака собача*. Сьогодні абсолютній більшості політиків українська мова, література, культура і світогляд чужі; ці випадкові для нашої країни люди або механічно читають написаний спічрайтерами текст, або розмовляють бердичівською чи криворізькою російською, або суржиком, або включають у голову гугл-перекладач – а там місця для традиційної та/або новітньої фразеології немає.

Натомість сучасний інформаційний простір всуціль заповнили меми. Термін *мем* (англ. *Meme* від грецизма ‘подоба’) утворив професор Оксфордського університету Річард Докінз і уперше вжив у праці «Егоїстичний ген» (1976). Професор Докінз визначав мем як одиницю інформації, яка неконтрольовано і спонтанно поширюється [4]. Розвитку мемології, безумовно, сприяє інтернет як інструмент обміну інформацією у соціальних мережах, блогах, на форумах та інших застосунках (*телеграм, вайбер, інстаграм, тіток* тощо), а також кліпове мислення сучасних спо-

живачів інформації. Меми мають низку ознак: вони 1) легко впізнавані серед читатів/ слухачів, 2) дотепні, 3) іронічні, 4) актуальні, 5) лаконічні за формою, 6) легко відтворюються і 7) необмежено поширюються.

Меми можуть передаватися за допомогою звукоряду, ритуалів, зображення (фото, малюнки, графіті, карикатури, відео), текстів (окреме слово, фраза, жарт, анекдот, цитата) тощо. В українському інтернет-сегменті часто вживаними є:

- відеомеми (у Януковича потрапляє яйце; на Януковича падає поховальний вінок; перед Януковичем зачиняються двері у Верховній Раді; депутат Тищенко танцює тверк; відомий комік імітує гру статевим органом на фортепіано; депутатка Верещук пролітає над Києвом під зеленою парасолею);
- вигуки-меми: LOL (сміюся), WOW! (Овва!), O RLY? (Невже?); ПТН – ХІЙЛ!; ЗЕ! (похідні утворення презЕдент, Зелохи);
- окремі вислови-меми: ВОНА працює!; ВІН [міст] втомився; іхтамнет!; зелені чоловічки; рускоязична челюсть; совпаденіє? – не думаю!; доктор смерть; купуємо попкорн; запасуємо попкорном; ви це серйозно?; щось пішло не так; уципніть мене; тобі їхати чи шашечки?; я вас тудя не послав; це не твоя війна; дайте скрепам корвалолу; Юліна [Вовина] тисяча; какава різниця; я не лох;
- сентенції-меми: Міша, у тебе скучне ліцо – тобі денєг не дадуть; Давай по новій, Міша, все ху*ня!; Хто носить масочку – буде їсти пасочку; Борц сам себе не зварить; Тюрма сама себе не відсидить; Ти або хрестик зніми, або труси одягни; Отака ху*ня, малята, любі хлопчики і дівчатка;
- зображення-меми: візитка Яроша; Упоротий лис, Ждун, Наполеон, народний вчитель-президент Голобородько.

Меми забезпечують нагальні потреби споживачів інформації, оскільки дають можливість оперативної і однозначно реагувати на повідомлення; також меми є проданим товаром, їх комерційно вигідно розміщувати як принти на торбинах, одязі, автомобілях, посуді, листівках, сувенірах, канцелярських товарах тощо.

Варто зазначити, що меми – це актуальні у певний період висловлювання відомих людей (здебільшого політиків), які цитують, над якими кепкують, однак вони, як правило, скороминучі, і на зміну їм приходять інші політичні діячі, реалії та меми. Наприклад, хто сьогодні зможе пригадати авторів численних мемів: *Депутат у сірому піджаку, сядь-те!*; *Депутат у задньому проході...*; *Мухи отдельно, а котлети отдельно* (Голова ВРУ О. Ткаченко); *Текст по-дебільному написаний* (М. Добкін); *Це вже колись було; Скажіть, що будувати, і я збудую* (Л. Кучма); *йолка; Гулак-Артёмовський; поетеса Анна Ахметова; Донбас порожняк не гонить; Приходить весна, і у Києві роздягаються дівчата; Покращення життя вже сьогодні!*; *Шо тут такого, що я їх люблю!* (про страусів); *Астанавітесь!!!* (В. Янукович) і *наколоті апельсини; Батя, я стараюсь!* (його дружина); *Годі скіглити!*; *прошарок кровососів; папереднікі* (М. Азаров); *підпись здесь і підпись здесь* (мер м. Сум Г. Мінаєв).

Сьогодні з'явилися нові політики, висловлювання котрих стали крилатими і цитуються як меми: *Стадіон так стадіон!*; *думайГЕ; какава різниця;*

Ідіть в сраку!; Зробимо їх разом!; засранці-далекобійники; виїди, разбойнік; Я не лох і мені сорок другий рік; Хто я? Хто ти?; Продати собаку і заплатити за газ; діти низької якості; викурити всі айкоси; Баба да, баба да!; Така піддута, звичайно, трохи. Трохи тюнінг...; робоча баба, як корабельна сосна; Весна прийде – саджати будемо!; На жаль... Президент почувається добре; Берете надувну ляльку. Ви знаєте, як з нею впоратися?; Вітаю із святом Чорнобильської катастрофи; [За] Президент[а. Про]ти олігарх[ів] тощо. Закономірно, що частина цієї сучасної словесної недолугості піде у забуття разом із творцями, інші – залишаться у слововжитку і поповнять фонд новітньої фразеології та анекдотології української мови.

Таким чином, у слововжиток українців на зміну традиційній народній фразеології увійшов мем як одиниця інформації (ідея, символ, образ), що має миттєве поширення завдяки інтернет-ресурсам. Це культурологічне явище зумовлене кліповим мисленням сучасників, впливом інших культур і мов на українську традицію, критичним налаштуванням населення до влади як державного інституту і політиків як її носіїв. На нашу думку, процес мемології набуватиме поширення, і на часі – наукове осмислення цього явища, збирання та подальше поглиблене опрацювання цього нового, цікавого та актуального матеріалу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бевзенко С.П. Актуальність вивчення української діалектної фразеології. [У:] *Мовознавство*. 1974. №2. С. 15-19.
2. Матвійас І.Г. Народна фразеологія в матеріалах Атласу української мови. [У:] *Питання фразеології східнослов'янських мов. Тези республіканської наукової конференції*. 1972. С. 147-148.
3. Огієнко Іван. Рідна мова. Київ: Наша культура і наука, 2010. 436 с.
4. Dawkins R. The Selfish Gene. 1976. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:The_Selfish_Gene3.jpg.

References:

1. Bevzenko S.P. Aktualnist vyvchennia ukrainskoi dialektnoi frazeolohii. [U:] *Movoznavstvo*. 1974. №2. S. 15-19.
2. Matviiias I.H. Narodna frazeolohiia v materialakh Atlasu ukrainskoi movy. [U:] *Pytannia frazeolohii skhidnoslovianskykh mov. Tezy respublikanskoi naukovoї konferentsii*. 1972. S. 147-148.
3. Ohiienko Ivan. Ridna mova. Kyiv: Nasha kultura i nauka, 2010. 436 s.
4. Dawkins R. The Selfish Gene. 1976. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:The_Selfish_Gene3.jpg.

In recent years there has been a certain paradox – phraseology is thoroughly and multifacetedly studied, but in the vocabulary of Ukrainians phraseology is becoming less, young people and children do not understand the meaning of common expressions. There are several reasons for this: globalization, migration, high level of education, ignorance of phraseology by interlocutors, abandoned culture of constant reading, absolute change of modern realities, language from aesthetic category to pragmatic sphere, educational institutions are constantly optimizing the number of lessons (classes, lectures) in the Ukrainian

language and literature, there is no language practice, almost all phraseologies contain a linguistic cynical aspect, phraseologies are characterized by gaslighting, new realities and characters appear.

Phraseologisms have almost disappeared from the public sphere and are used as separate relics in the speech of public figures, as well as in the individual speech of individuals. Today, the vast majority of politicians are alien to the Ukrainian language, literature, culture and worldview; these random people for Ukraine either mechanically read the text written by the speechwriters, or speak berdychiv russian or surzhik, or include a Google translator in their head, and there is no place for traditional and / or modern phraseology.

Instead, the modern information space is completely filled with memes. The development of memoirs is facilitated by the Internet as a tool for exchanging information on social networks, blogs, forums and other platforms, as well as clip thinking of modern consumers of information. Memes have a number of features: they are easily recognizable among readers / consumers of information, witty, ironic, relevant, concise in form, easily reproduced and distributed indefinitely.

Memes can be transmitted through scales, rituals, images, texts. In the Ukrainian Internet segment, video memes, exclamations-memes, individual expressions-memes, sentences-memes, images-memes are often used.

Memes provide the urgent needs of consumers of information, as they allow you to quickly and unambiguously respond to messages; memes are also a marketable product, they are commercially advantageous to place as prints on bags, clothes, cars, dishes, postcards, souvenirs, pens.

It is worth noting that memes are relevant in a certain period of time the statements of famous people who quote, who are ridiculed, but they are fleeting, and they are replaced by other politicians, realities and memes. It is natural that some of the expressions will be forgotten together with the creators, others will remain in vocabulary and will replenish the fund of the latest phraseology of the Ukrainian language.

Key words: phraseology, phraseology, meme, memology, internet space.

Отримано: 02.11.2021 р.